

PREGLED UREJANJA DOVŽANOVE SOTESKE ZA OBISK JAVNOSTI

OVERVIEW OF PREPARING THE DOVŽAN GORGE FOR PUBLIC TOURS

Tadeja ŠUBIC

Poročilo

Prejeto/Received: 18. 4. 2016

Sprejeto/Accepted: 21. 9. 2016

Ključne besede: naravni spomenik, geologija, geomorfologija, razvoj, interpretacijske infrastrukture, gradiva za obiskovalce

Key words: natural monument, geology, geomorphology, development, interpretive infrastructure, visitor material

IZVLEČEK

Dovžanova soteska je zaradi ohranjanja izjemnih geomorfoloških in botaničnih, predvsem pa geoloških zanimivosti od leta 1988 naravni spomenik. Skoznjo vodi tudi Slovenska geološka pot. Zaradi povečanega zanimanja za fosile in obiska se je pred 25 leti pokazala potreba po urejanju za obisk javnosti tako z vidika usmerjanja obiskovalcev in možnosti ogledovanja in informiranja o naravnih pojavih kot tudi zagotavljanja večje varnosti. Članek prinaša pregled razvoja in urejanja tematskih poti, informacijskih objektov in pojasnjevalnih tabel ter podaja pregled osnovnih tiskanih gradiv, namenjenih obiskovalcem.

ABSTRACT

In order to protect its exceptional geomorphological and botanical and especially geological features, the Dovžan Gorge has been protected as a natural monument since 1988. The Slovenian Geological Transversal also passes through the Gorge. Due to increased interest in fossils and an increase in visitor numbers, 25 years ago a need emerged to prepare the Gorge for public tours, both in terms of directing the visitors and offering them the possibility to view and learn about natural phenomena and to ensure greater safety. The article provides an overview of the development and arranging of themed trails, informative facilities and information boards and an overview of the main printed material for visitors.

1. UVOD

Dovžanovo sotesko je oblikovala reka Tržiška Bistrica. Leži v osrednjem delu Karavank, tri kilometre severno od Tržiča, med naseljema Čadovlje in Dolina. Leta 1988 je bila razglašena za naravni spomenik predvsem zaradi izjemnih nahajališč fosilov iz obdobja mlajšega paleozoika, redkih geomorfoloških oblik, endemičnih alpskih rastlin ter redke vegetacijske združbe mahu in rdečega bora. Dovžanovo sotesko obiskujejo ljubitelji fosilov, učenci in dijaki, med strokovnjaki pa predvsem geologi in geografi. Ljubitelji narave in gorniki se tu ustavljajo na poti v višje ležeče dele Karavank. Zaradi velikega zanimanja za Slovensko geološko pot in fosilna

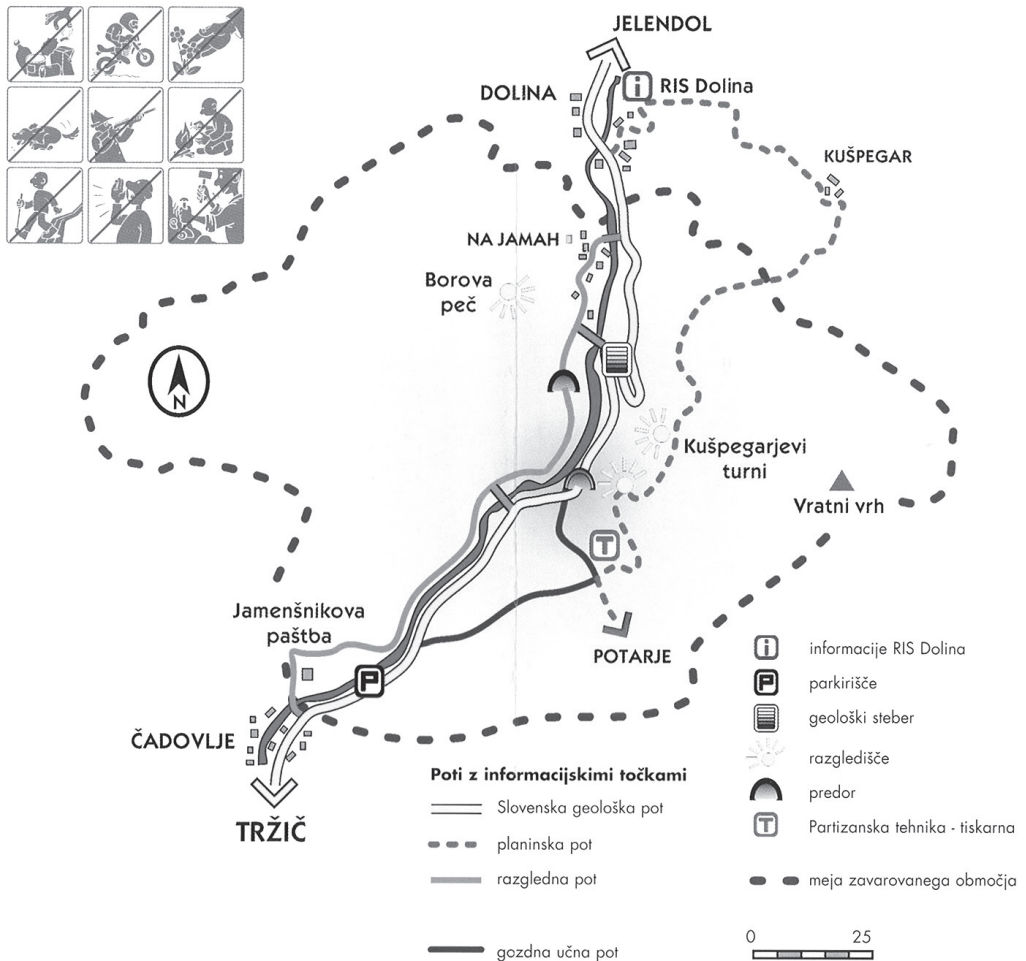
nahajališča se je pred 25 leti povečal obisk soteske, s tem pa tudi potreba po urejanju območja. S sprejetjem odloka o zavarovanju (Odlok o razglasitvi ..., 1988) z omejitvami poseganja v prostor je Občina Tržič formalno zagotovila ohranjanje območja, obenem pa je želela pospešiti njegov turistični razvoj. Leta 1992 so zbori Skupščine Občine Tržič imenovali Odbor za Dovžanovo sotesko kot občasno delovno telo, katerega prvi cilj je bila priprava smernic za ureditveni načrt. Predsednik odbora je bil geolog dr. Stanko Buser, članica odbora pa je bila tudi predstavnica Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju Tea Lukan Klavžer. Ureditveni načrt za Dovžanovo sotesko je bil sprejet leta 1994. Bil je podlaga in »predpogoj vseh posegov v sotesko, dovolj odprt, da ne bo po nepotrebnem omejeval vzdrževanja komunikacij, znanstvenega udejstvovanja ter prebivalcev pri vsakdanjem življenju in bivanju na območju«, so zapisali člani odbora. Intenzivno urejanje se je izvajalo od 1994 in nadaljevalo leta 1996, med leti 1999 in 2001 ter v letih od 2011 do 2013. Da je občina lahko izpeljala zadnje ureditve, je sprejela občinski podrobni prostorski načrt 6 T1 Dolina (Odlok o občinskem ..., 2013), ki je nadomestil veljavni ureditveni načrt za Dovžanovo sotesko (Ulčar in sod., 1994).

Ureditve območja za obisk javnosti, doživljanje in spoznavanje narave imenujemo tudi informacijska in interpretacijska infrastruktura (Baldauf, 2011). Interpretacija narave izhaja s konca 19. stoletja, ko je človek v razviti industrijski družbi poskušal ohraniti dele narave zlasti z varovanjem območij. Sredi 20. stoletja so naravovarstveniki prepoznali, da za uspešno varstvo potrebujejo podporo obiskovalcev teh območij, in takrat je Tilden Freeman (1977) postavil temeljna načela interpretacije narave (Baldauf, 2011). Cilj interpretacije soteske je obiskovalcem na primeren način podati spoznavanje in doživljanje narave in občutenje veličine preteklih procesov in tistih, ki se odvijajo tudi pred njihovimi očmi, obenem pa spoznavati in se vživeti v življenje in delo nekdanjih in zdajšnjih prebivalcev v soteski.

V Dovžanovi soteski so za spoznavanje narave in doživljanje območja urejeni: tri tematske poti, Partizanska tehnika Kokrškega odreda, ki je delovala v narodnoosvobodilni vojni med letoma 1941 in 1945, vstopna točka z osnovnimi informacijami o soteski, vstopni objekt Jamenšnikova paštba, v kateri je manjši muzej, in Razstavno-izobraževalno središče Dolina (RIS Dolina). Interpretacijska orodja, kot so vodenje z vodniki domačini ter publikacije in spletne informacije Občine Tržič, dopolnjujejo ponudbo za obiskovalce in dvigajo raven ozavešanja o pomenu območja. Ključnega pomena za vzpostavitev interpretacijske infrastrukture in obenem uspešno ohranjanje narave je bilo in ostaja vključevanje lokalne skupnosti in lokalnih prebivalcev, interdisciplinarno povezovanje strokovnjakov z različnimi znanji, uspešno pridobivanje finančnih sredstev ter usmerjanje in spremljanje posegov s strani naravovarstvenikov. Infrastruktura za obiskovalce je nastajala postopoma, se razvijala, povezovala in nadgrajevala. Je trajen proces ob upoštevanju izsledkov raziskav, pridobivanju izkušenj, razvoju novih materialov in sodobnih tehnologij, upoštevanju pravil interpretacijske stroke ter želja različnih deležnikov in ciljnih obiskovalcev.

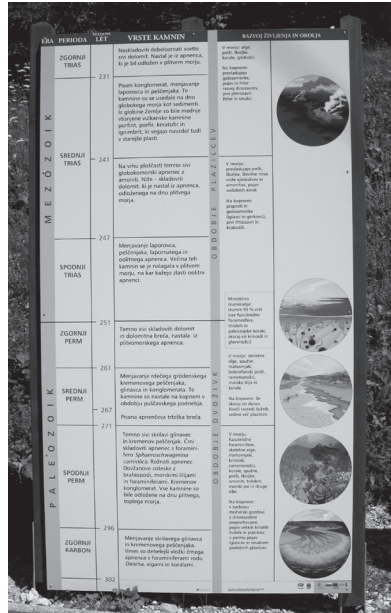
2. TEMATSKE POTI

Tematske poti so eden izmed priljubljenih načinov raziskovanja narave, ki usmerjeno vodijo po zanimivostih določenega območja, od točke do točke. Tri tematske poti v soteski vodijo iz vstopne točke, kjer so podane osnovne informacije s karto z vrisanimi točkami ogleda. **Slovenska geološka pot**, **Razgledna učna pot** ob Tržiški Bistrici in **Gozdna učna pot** (sliki 1 in 2). Opremljene so z usmerjevalnimi in s pojasnjevalnimi tablami (v nadaljevanju table) za individualno spoznavanje območja, s počivališči pa je poskrbljeno za udobje obiskovalcev.

Slika 1: Karta Dovžanove soteske z vrisanimi interpretacijskimi potmi in točkami zanimivosti (Maja Perko)

Figure 1: Map of the Dovžan Gorge with interpretive paths and points of interest (Maja Perko)

Slika 2: Točke zanimivosti so opremljene s tablam.
 Figure 2: Points of interest are equipped with information boards.

Ime soteska že samo po sebi pove, da je to ozko in težje prehodno, tudi plazovito in erozijsko območje. Zato je za zagotavljanje varnosti ljudi pred padajočim kamenjem ob lokalni cesti bilo treba urediti fizično zaščito (slika 3).

Slika 3: Nameščanje protierozijskih mrež pred padajočim kamenjem leta 2007
 Figure 3: Installing erosion control netting to protect against falling stones in 2007

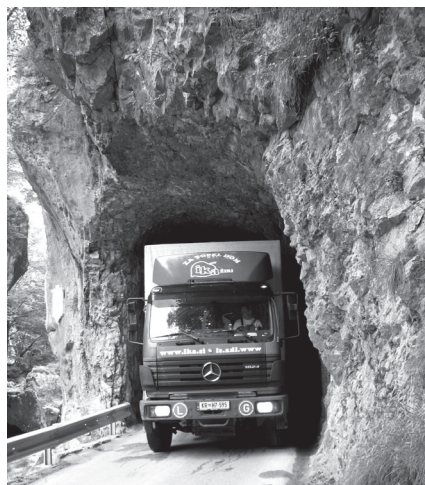
Umeščanje pešpoti na strma pobočja in v grape je zahtevalo ustrezen pristop že v fazi priprave ureditvenega načrta in usklajevanja z nosilci urejanja prostora, kar je bilo zaradi različnih želja uporabnikov prostora in zahtev ohranjanja narave za vsak odsek poti zelo odgovorno, zahtevno in dolgotrajno delo. Posebna skrb je veljala izbiri primernih materialov za opremo, ki bi zdržala tudi v neugodnih klimatskih pogojih. Večina opreme je lesena, saj je soteska pod obširnimi gozdnim zaledjem, le nekaj ureditev je v kovinski izvedbi. Slednja se je izkazala za mnogo trajnejšo, vendar tudi kakovosten hrastov in macesnov les dolgo zdržita v ostrih klimatskih pogojih.

Skozi sotesko je speljana lokalna cesta, ki poteka skozi več kot 120 let star predor, ki ga je dal zgraditi Julius Born, nekdanji lastnik obširnih gozdov v zaledju. V spomin na to je na vstopu v predor postavljena spominska tabla (slika 4). Pot skozi predor in po cesti je še vedno »varnostno« šibka točka soteske, saj za umeščanje pločnika žal ni dovolj prostora. Velik problem zaradi preobtežitve cestišča in nevarnost za pešce pa predstavlja vožnja tovornih vozil (slika 5).

Slika 4: Tabla baronu Juliusu Bornu, obnovljena leta 1995. Predor je bil saniran leta 1995.

Figure 4: Baron Julius Born memorial plaque, restored in 1995. The tunnel was renovated in 1995.

Slika 5: Promet skozi predor predstavlja velik problem z vidika varnosti obiskovalcev in drugih udeležencev v prometu.

Figure 5: Traffic through the tunnel is a major problem as regards the safety of visitors and other participants in traffic.

V nadaljevanju so opisane današnje, z nosilci prostora in lokalno skupnostjo usklajene poti za obiskovalce, ki ustrezajo tudi merilom varstva narave. Omenjamo pa tudi različne ideje, ki so bile v preteklosti zelo aktualne, a so bile z vidika ohranjanja narave manj sprejemljive ali popolnoma neustrezne.

2.1 SLOVENSKA GEOLOŠKA POT IN GEOLOŠKI STEBER

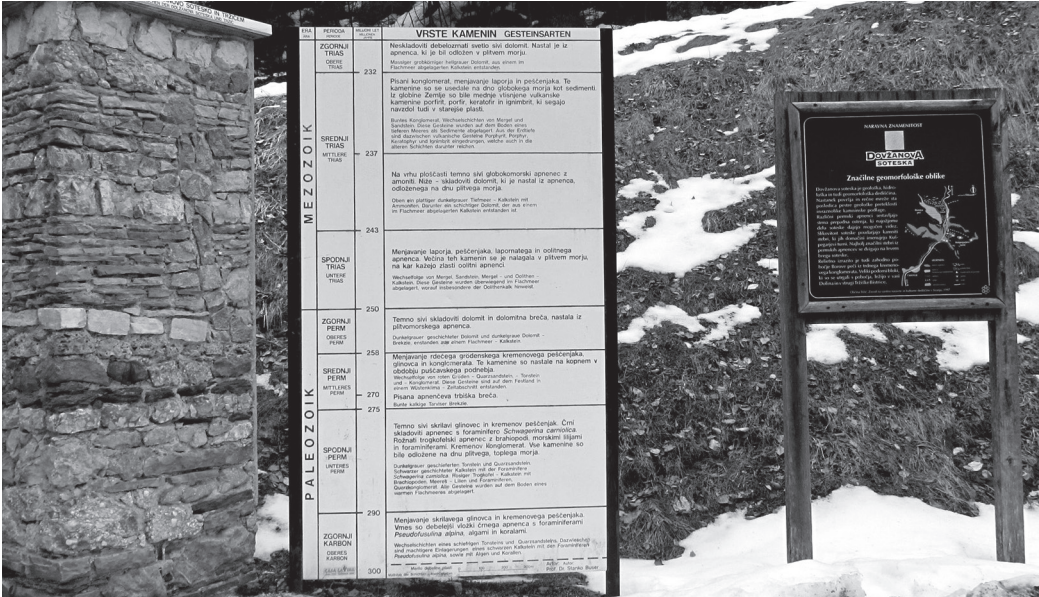
Ideja o stalni geološki ekskurziji je zorela od leta 1903, ko je bila v Dovžanovi soteski geološka ekskurzija 9. mednarodnega geološkega kongresa na Dunaju, pa do leta 1983, ko je dobila končno obliko v Slovenski geološki poti. Pobudnik ideje o ustanovitvi geološke poti skozi Dovžanovo sotesko je bil Tržičan Mirko Majer, tajnik tedanjega Društva prijateljev mineralov in fosilov Tržič (Buser, 1983). Pot vodi prek pomembnih nahajališč fosilov, mineralov, rud in kamnin. Gotovo je ena od najpomembnejših geoloških lokacij Dovžanova soteska s točko 13. Tu je bil v času barona Borna kamnolom apnenca, v katerem je bilo najdenih največ skupin, rodov in vrst paleozojskih fosilov (slike 6, 7 in 8).

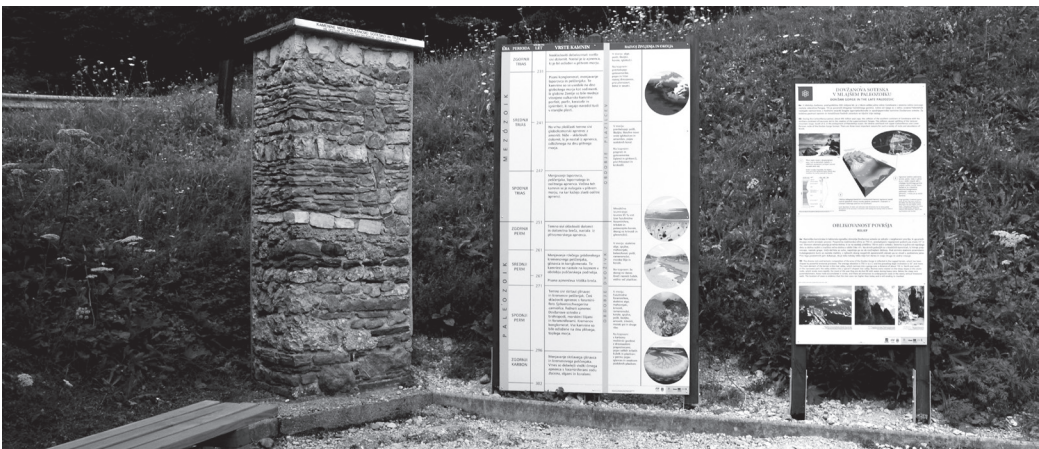
Slika 6: Dovžanova soteska ob odprtju Slovenske geološke poti leta 1983. Slavnostni govornik na točki 13 je snovalec poti in pisec Vodnika po Slovenski geološki poti, geolog dr. Stanko Buser.

Figure 6: The Dovžan Gorge at the opening of the Slovenian Geological Transversal in 1983. The honorary speaker at Point 13 was the designer of the Transversal and the author of the Guidebook to the Transversal, geologist Dr Stanko Buser.

sredstvi tedanjega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju. Je prvi tak steber pri nas in je med geologi poznan kot Buserjev steber. Nazorno prikazuje stratigrafsko zaporedje kamnin Dovžanove soteske in okolice. Ob stebru je bila postavljena tabla z navedbo starosti ter vrste kamnin in fosilov. Leta 2013 je bila zamenjana, dodane so bile privlačne in poučne slike z okolji, v katerih so nastajale kamnine (sliki 9 in 10). Ob obeh stoji še tabla, ki v sliki in besedi pojasnjuje geološke in geomorfološke razloge za izjemno bogastvo tukajšnjih okamnlin in nastanek razgibanega površja. S pravo izbiro lokacije ne zastirajo pogledov na druge zanimivosti, ob njih pa je dovolj prostora za večjo skupino obiskovalcev ter parkirišče.

Slika 9: Buserjev geološki steber in stare table
 Figure 9: The Buser geological pillar and old boards

Slika 10: Nove table z dopolnjeno interpretacijo in prevodi v angleški jezik pritegnejo pozornost.
 Figure 10: New attention-grabbing boards with amended interpretation and translations into English.

2.2 RAZGLEDNA UČNA POT OD ČADOVELJ DO ZASELKA NA JAMAH

Od vstopne točke na urejenem peščenem z oblicami ograjenem parkirišču v Čadovljah vodi do zaselka Na Jamah po desnem bregu Tržiške Bistrice manj kot meter široka peščena pot.

Začetni del vodi mimo Jamenšnikove sušilnice za lan in sadje do obstoječe brvi pred cestnim predorom. Zaradi prijetnega okolja, neposredne bližine Tržiške Bistrice in položnosti je ta del poti zelo primeren za obiskovalce vseh starosti, tudi za sprostitev in tek v naravi, zato so na njej pogosti obiskovalci tudi domačini. Pot se zaključi z brvjo nekoliko nižje od vhoda v predor in priključi na lokalno cesto.

V najožjem in najtežjem delu se pot vzpne prek sedla na skalni čeri in spusti do reke. Nato se priključi na zložno pot skozi mali predor prek galerij, kjer je potekala prvotna pot skozi sotesko, po še ohranjenem odseku s kamni tlakovane stare tovarne poti skozi zaselek Na Jamah. Pod zaselkom Na Jamah je odcep, ki prek mosta vodi do lokalne ceste in geološkega stebra.

Trasa je speljana tako, da obiskovalec lahko izbere sebi primerno in časovno ugodno različico ogleda, ki jo lahko zaključi v RIS Dolina. Pot je opremljena s počivališči in tablami, kjer si na okoli 2,5 km dolgi poti obiskovalec lahko oddahne, uživa v lepoti narave in hladu Tržiške Bistrice.

Gradnja je potekala v treh fazah od leta 1996 do 2013. Prva faza je obsegala ureditev zgornjega dela poti pod zaselkom Na Jamah, postavitve lesenega mostu čez Tržiško Bistrico pod zaselkom Na Jamah ter pot s konzolnimi mostički do malega predora na desnem bregu. Konzolni mostički (sliki 11 in 12) so bili izbrani zaradi neugodnega terena in kratke razdalje ter omogočajo trajnost in nizke stroške vzdrževanja, so odporni na vlago in so zaradi sive barve tu precej nevpadljivi.

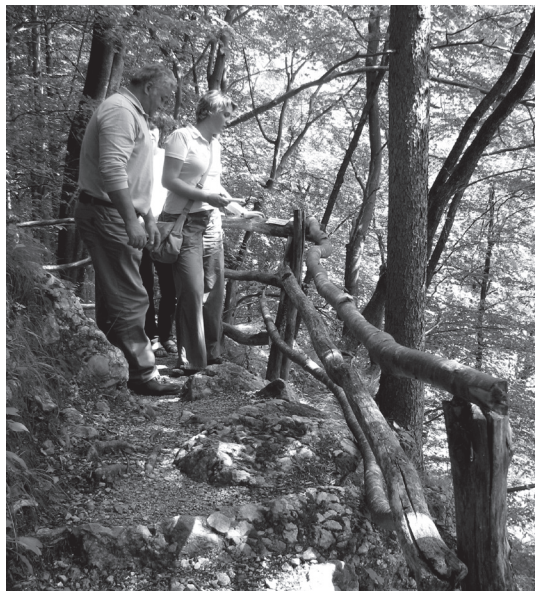
Slika 11: Konzolni mostiček leta 2011

Figure 11: Cantilever bridge in 2011

Slika 12: Konzolni mostički po obnovi leta 2013
Figure 12: Cantilever bridge after restoration in 2013

Druga faza gradnje je potekala spomladi leta 2000. Obsegala je gradnjo vstopnega dela poti iz Čadovelj do najožjega dela soteske pred predorom (sliki 13 in 14).

Slika 13: Letni ogled Razgledne poti z domačinom, skrbnikom Janezom Kavčičem in Petro Hladnik iz Občine Tržič, 2007
Figure 13: Annual inspection of the Gorge Trail with local caretaker Janez Kavčič and Petra Hladnik from the Municipality of Tržič, 2007

Slika 14: Obnovljena pot leta 2011. Mestoma je pot varovana z leseno ograjo, za lažjo hojo pa so urejene enostavne stopnice z oblicami.

Figure 14: The restored trail in 2011. Part of the trail is protected by a wooden fence while simple boulder steps have been arranged for easier walking.

Pred predorom je nekdaj stal še slepo vpeti konzolni most (slika 15), ki ga je leta 1990 postavilo Društvo prijateljev mineralov in fosilov Tržič, odstranjen pa je bil leta 1999 (slika 16), saj je bil po mnenju naravovarstvene stroke neustrezno umeščen v najslikovitejši del soteske. Sredstva za poseg je zagotovilo Ministrstvo za okolje in prostor.

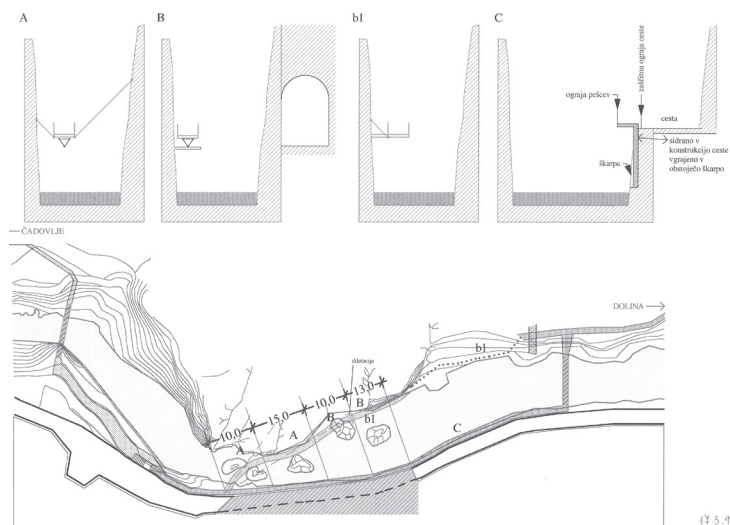

Slika 15: Razgledni konzolni most in točka Slovenske geološke poti pred predorom
Figure 15: Viewing bridge and point of the Slovenian Geological Transversal before the tunnel

Slika 16: Odstranjevanje mostu leta 1999
 Figure 16: Removal of the bridge in 1999

Za premostitev najožjega dela soteske so se vse od leta 1986 vrstile številne ideje, vse od konzolne oziroma galerijske poti do visečih lesenih mostovžev (slika 17). Premostitev je bila načrtovana tudi v okviru gradnje poti, financirane iz sredstev Ministrstva za okolje in prostor, evropskih sredstev iz programa PHARE čezmejno sodelovanje Slovenija-Avstrija in sredstev Občine Trzič. Iz naknadno izdelanega geomehanskega poročila je bilo razvidno, da gradnja na konzolah ni primerna, širina poti pa je bila zaradi neugodnega terena prevelika, zato je bil projekt bistveno spremenjen, vse neustrezne rešitve pa izvezete.

Slika 17: Idejni detajli za galerijsko Razgledno pot, široko 1,8 m. Predvidene so bile kašte, konzolne poti ter viseči most (Kranj, 17. 3. 1997, delovno gradivo sestanka).

Figure 17: Concept details for the gallery of the Gorge Trail of 1.8 m in width. Cribwork, cantilever paths and a suspension bridge were planned (Kranj, 17. 03. 1997, working material of the meeting).

Gradnja manj kot meter široke peščene poti je večinoma potekala ročno oziroma z manjšimi gradbenimi stroji ob stalnem naravovarstvenem spremljanju gradbenih del. Del predvidenih sredstev je bil preusmerjen v gradnjo lesene brvi, ki povezuje omenjeno učno pot in lokalno cesto. Seveda je to povzročilo številne nujne sestanke, usklajevanja in veliko vroče krvi, prelitega pa je bilo tudi kar nekaj novinarskega črnila.

Povezava obeh delov poti je bila zgrajena šele leta 2013 v sklopu projekta Zasnova celostne ureditve Dovžanove soteske (Durjava in sod., 2012), financiranega iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Urejena in varovana je kot planinska pot.

Načrtovanje in izvedba poti sta bila izziv zaradi terena, upoštevati pa je bilo treba tudi zahtevne pogoje glede tehnične izvedbe in ohranjanja vidne podobe geomorfološke naravne vrednote. Obiskovalcu daje adrenalinski občutek planinske poti na gorskem območju, ob razgledih na sotesko in druge naravne pojave v globini pa vzbujajo spoštovanje do narave in njenih naravnih pogojev. Ta del poti se imenuje Bencetova pot (sliki 18 in 19) po domačinu Filipu Bencetu iz Doline, vrhunskemu alpinistu in plezalcu. Bil je tudi član Odbora za Dovžanovo sotesko in predsednik KS Dolina, kjer si je vedno prizadeval preprečiti škodljive posege v soteski, nasprotoval gradnji finančno drage galerijske poti in zagovarjal današnjo pot prek skalnega turna, ki je sicer nekoliko zahtevnejša za hojo. Njegova domača hiša, Dolina 1, je danes ohranjena v svoji izvorni podobi.

Sliki 18: Stopnice na strmi Bencetovi poti so varovane z leseno ograjo.
Figure 18: The steps on the steep Bence Trail are protected by a wooden fence.

Slika 19: Pogled na brv pred predorom, ki povezuje Bencetovo pot z lokalno cesto.

Figure 19: View of the footbridge before the tunnel that connects the Bence Trail with the local road.

2.3 GOZDNA UČNA POT

Pretežni del zavarovanega območja pokriva gozd. Gozdno učno pot je leta 2001 po merilih gozdnih učnih poti uredila Krajevna enota Tržič Zavoda za gozdove Slovenije. Ob tem je bila izdana tudi zloženska z naslovom Gozdna učna pot Dovžanova soteska (Pogačnik, 2001). Izhodišče poti je na parkirišču v Čadovljah. Ozka gozdna pot, varovana z ograjami, poteka po desnem bregu Tržiške Bistrice. Opremljena je s pojasnjevalnimi tablamami in razglediščem oziroma opazovališčem, ki se nahajajo na šestih infotočkah na dolžini 2 km. Strmi odseki so varovani z leseno ograjo. Vsebinsko je zasnovana za spoznavanje gozda kot ekosistema in človekovega gospodarjenja z gozdom. Celotna pot je bila obnovljena leta 2013.

3. INTERPRETACIJSKA INFRASTRUKTURA IN ORODJA

3.1 SIMBOL DOVŽANOVE SOTESKE

Simbol Dovžanove soteske je švagerina, foraminifera oziroma luknjičarka. To je približno 8 mm velika paleozojska foraminifera *Sphaeroschwagerina carniolica*, ki sta jo našla geologa, zakonca Khaler leta 1938. V prerezu so vidne kamrice, ki se spiralasto navijajo okoli parcelice oziroma prolokula. Risba, ki je običajno izjemno povečan prerez sredine, večino ljudi spominja na polža ali tudi amonita, ki s švagerino nimata ničesar skupnega.

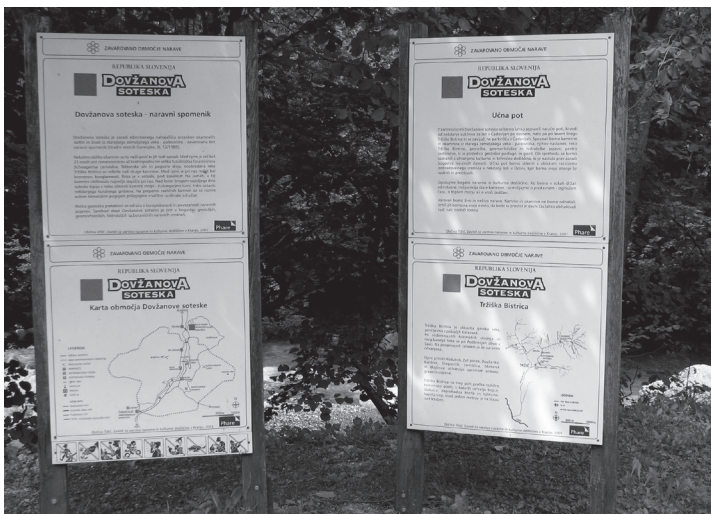
3.2 TABLE

Med interpretacijsko infrastrukturo spadajo tudi table. V besedi, sliki in znakih podajajo osnovne informacije ter pojasnjujejo in izobražujejo. Najboljšo interpretacijo vsebin podajajo table, ki upoštevajo šest načel Tildna Freemana (1977). Podlaga za izvedbo takih tabel je odlično strokovno poznavanje območja, poznavanje veščine komuniciranja z javnostjo z medijem, poljudno in razumljivo napisana vsebina, dobro oblikovanje s kakovostno likovno opremo, primerna in kakovostna izvedba, ustreza lokacija ter dobro poznavanje ciljnih obiskovalcev.

Slika 20: Table na vstopu v sotesko iz leta 1998

Figure 20: Information boards at the entrance to the Gorge in 1998

Slika 21: Table na vstopu v sotesko iz leta 2001

Figure 21: Information boards at the entrance to the Gorge in 2001

Slika 22: Vsebinsko obnovljene table leta 2013

Figure 22: Information boards with new content updated in 2013

Prve table so bile izdelane ob stoletnici cestnega predora leta 1995. Oblikovno so bile skladne s celostno grafično podobo, predpisano po Pravilniku o obliki in namestitvi oznak nepremičnih spomenikov in znamenitosti (1985) za zavarovana območja. Osnovne informacije s karto območja z vrisanimi potmi na zavarovanem območju so bile podane na infotočki ob vstopu v sotesko. Lokacije ostalih tabel so se navezovala na vzpostavljeno geološko dediščino, botaniko, habitatne tipe in Tržiško Bistrico s slapiščem pod zaselkom Na Jamah. Poleg karte z vrisanimi potmi so podajale osnovne informacije o območju, pomenu zavarovanega območja in zanimivih pojavih. Leta 2001 so bile zaradi dotrajanosti obnovljene. Vsebina je ostala večinoma nespremenjena, nova je bila le grafična podoba (slike 20, 21 in 22), ki je že upoštevala pogoje osnutka bodočega Pravilnika o označevanju zavarovanih območij naravnih vrednot (2002). Glede na izbrane lokacije so bile vse table izvedene kot pokončni panoji. Postavljene so bile tudi nove usmerjevalne tablice, ki so zamenjale tako imenovalne toteme oziroma stebre (sliki 23 in 24). V podobni svetli barvi je bila tudi osnovna barva na tablah Gozdne učne poti. Vsebina na tablah je imela informativni značaj. Na tablah so bili narisani znaki prepovedi glede na režim iz odloka o zavarovanju. Vsebina in vsi napisi so bili v slovenščini, čeprav se je že tedaj pokazala potreba po večjezičnih napisih.

Slika 23: Usmerjevalne table kot totemi
 Figure 23: Orientation boards in the form of totems

Slika 24: Današnja podoba usmerjevalnih tabel
 Figure 24: How the orientation boards look today

V sklopu projekta Zasnova celostne ureditve Dovžanove soteske je bila obnovljena vsa infrastruktura ob poti, postavljene pa so bile tudi nove, vsebinsko in slikovno bogato opremljene interpretacijske table na temo geologije in geomorfologije (slike 2, 8, 10, 22 in 26). Upoštevacjo nova spoznanja o geološki preteklosti našega ozemlja, kamninah, okamninah in prvem tukajšnjem raziskovalcu geologu Ernstu Schellwienu ter razvoju Karavank in Dovžanove soteske. Na zanimiv način napisano kratko in interpretativno vsebino dopolnjujejo prikazi nekdanjih okolij, odkritja geologa Ernesta Schellwienu, grafična upodobitev nastanka največjega slapišča v konglomeratih v Sloveniji in druge zanimivosti. Podlaga zanje so bile tudi raziskave in spoznanja, ki jih je v doktorski disertaciji Biostratigrafija mlajšega paleozoika Dovžanove soteske objavil dr. Matevž Novak (2007), geomorfološke vsebine pa je dopolnila geografinja dr. Irena Mrak. Dovžanova soteska leži na območju makroregije Alpe-Jadran, zato je bil zaželen prevod v vsaj en tuj jezik. Tako imajo vse table tudi angleška besedila, kar ustreza strukturi tujih obiskovalcev, ki je evidentirana v Turistično promocijskem in informacijskem centru v Tržiču (TPIC 2015).

Slika 25: Pojasnjevalna tabla s staro grafično podobo (Maja Brozovič, 1996)

Figure 25: Information boards with the old visual identity (Maja Brozovič, 1996)

DOVŽANOVA SOTESKA

TRŽIŠKOBISTRISKO SLAPIŠČE

CASCADES OF THE TRŽIŠKA BISTRICA RIVER

Slapišče ob obilnem vodotoku in ob obilnem priletnem priletnem deževju.
The waterfall during heavy rain flows over many protruding rocks.

Skalni bloki kremenovega konglomerata v strugi Tržiške Bistrice pod zaselkom Na jamah so se odlomili s strmih pobočij Borove peč. Odlomi se dogajajo že tisočletja in tudi v današnjem času, povezani pa so z nastajanjem doline Tržiške Bistrice. Reka je skalne bloke v strugi že lepo zaoblila, prek njih pa ustvarila slapišče, ki je še posebej mogočno ob dolgotrajnejšem deževju in po močnejših nalivih.

The blocks of quartz conglomerate in the riverbed of the Tržiška Bistrica below the hamlet of Na Jamah broke off from the steep sides of Borova peč (Pine Crag). These breaks have been happening for thousands of years right up until the present, and contributed to the formation of the Tržiška Bistrica valley. The river has already smoothed the blocks of rock in the riverbed and created small waterfalls across them, which become especially powerful during periods of prolonged or heavy rain.

Ali veš?
Slapišče, ki ga tu opazujemo, je največje slapišče na kremenovem konglomeratu v Sloveniji.

Realizacija in fotografije: Anja Mera, Občina in geopark, Planinarski klub Tržič, Univerza v Ljubljani

Občina Tržič, 2013

Slika 26: Grafična podoba nove table leta 2013 (oblikovanje Laura Pompe)

Figure 26: The new visual identity of information boards in 2013 (design Laura Pompe)

3.3 SUŠILNICA ZA LAN IN SADJE – PAŠTBA IN RAZSTAVNO-IZOBRAŽEVALNO SREDIŠČE DOLINA

Pred vstopom v sotesko v vasi Čadovlje stoji z odlokom Občine Tržič zavarovana Jamensnikova domačija, ena izmed redkih v okolici Tržiča, ki so ohranile značilnosti karavanškega kmečkega stavbarstva. Blizu stanovanjske hiše so v 19. stoletju postavili manjšo zidano sušilnico za lan in sadje, tako imenovano paštbo (izpeljanka iz nemške besede Badstube, kar pomeni kopalnica); (slika 27).

Slika 27: Jamensnikova paštba. Pod podaljškom strehe so lahko terice stale na suhem in trle lan.

Figure 27: Jamensnikova paštba (flax and fruit drying house). The roof extension allowed the women to remain dry and break flax.

Leta 1999 je bila preurejena v vstopni objekt kot manjši muzej, v katerem se lahko obiskovalci na kratko poučijo o lanu, nastanku lanenega prediva ter o kamninah in naravnih znamenitostih soteske. Naj omenimo, da je bilo izdelovanje prediva podlaga za osnovanje predilnice in tkalnice v Trziču leta 1895 in začetek tržiške tekstilne industrije.

V vodeni ogled soteske sta vključena obiska RIS Dolina (slika 28) in nekdanje štirirazrednice ali štirirazredne šole, ki se nahaja že zunaj zavarovanega območja.

Prva ponudba za ureditev in osnovno izhodišče za urejanje je bilo oblikovanje dvonamenskega programa za izobraževanje in razstavljanje (Amfion, 1996). Kot pove že samo ime, bi se po vsebini prilagajala vsem starostnim skupinam in strokovnim stopnjam, prostorske možnosti pa bi bile na voljo tudi krajanom. Predvideno je bilo zaporedje vsebinskih sklopov, ki na razstavnih poti poglobljajo znanje obiskovalca od celote k podrobnostim z vodo kot osrednjim fenomenom in kamninami kot predmetom znanstvenega preučevanja na delovnem mestu geologa ter predstavitev človekovega bivalnega okolja. Zunanost objekta bi predstavljala zaokroženo predstavitev kraja z uporabnimi površinami, učilnicami v naravi z geološkim peskovnikom, kamninami in biološko čistilno napravo. Žal ta ideja še ni v celoti uresničena, niti v delu, ki se nanaša na možnost uporabe objekta s strani krajanov. Danes je na ogled razstava fosilov iz slovenskih nahajališč, fosilov in kamnin Dovžanove soteske in literature na temo zavarovanega območja. Obiskovalci imajo na voljo možnost raziskovanja in ogledovanja fosilov pod lupami in

mikroskopi, k raziskovanju pa jih povabijo s sloganom »Svet kamnin je bolj zanimiv, kot se zdi na prvi pogled!«. Na ogled je tudi več filmov na temo Dovžanove soteske in okolice Tržiča. Za osnovnošolske učitelje in učence so ob vodenem ogledu na voljo tudi učni listi.

Slika 28: Šola v Dolini je preurejena v Razstavno-izobraževalno središče; pogled v notranjost (Matevž Novak).

Figure 28: The school in Dolina has been refurbished to become an Exhibition and Education Centre; a view of the interior (Matevž Novak).

4. NADGRADNJA UČNE POTI – VODENJE IN OSEBNA INTERPRETACIJA

Od kod kamnine in fosili? Je prav Dovžanova ali Dolžanova? Noben še tako sodoben interpretativni objekt ne more nadomestiti osebnega vodenja. Zato je Občina Tržič leta 2000, ko je bil vzpostavljen večji del učne poti in odprt RIS v Dolini, pristopila k izobraževanju vodičev. Od tedaj dalje potekajo izobraževanja približno vsaka tri leta, izvajajo pa jih prek Turistično promocijskega in informacijskega centra Tržič (TPIC), ki je stičišče turistične ponudbe za lokalno prebivalstvo in obiskovalce od drugod. TPIC vodi tudi statistiko vodenja, števila obiskovalcev in njihove strukture. Po raziskanih podatkih organizirano oziroma z lokalnim vodičem sotesko obiše do 3500 obiskovalcev letno. Verjetno pa je obiskovalcev mnogo več, po oceni centra okoli 10.000. Po raziskavi in občasnem naravovarstvenem nadzoru v sezonskem času si sotesko ogleda veliko šolskih skupin in drugih skupin brez lokalnega vodnika, družin in posameznikov, tu pa se vsaj za krajši čas zadržijo tudi pohodniki, namenjeni v gorato zaledje in planine. Vodenje z domačini je zanimiva izkušnja za obiskovalce in sproža različna čustva. Med drugim ob poslušanju številnih zgodb, ki jih tu ne manjka, spoznavajo ritem lokalnega jezika in navade, to pa spodbuja komunikacijo, kar je tudi eden od namenov interpretacije. Vodeni ogledi potekajo tudi v času Mednarodnih dnevov mineralov, fosilov in okolja (MINFOS) na začetku maja, ki se v Tržiču odvijajo že 44 let.

5. PREGLED PUBLIKACIJ, NAMENJENIH OBISKOVALCEM

Publikacije, izdane za Dovžanovo sotesko, dopolnjujejo interpretacijsko in informacijsko infrastrukturo. Publikacije so razstavljene tudi v RIS Dolina, kjer nekatere lahko tudi kupimo. Na voljo so tudi v TPIC Tržič. Njihov namen je pomoč pri spoznavanju zanimivosti območja, po ogledu pa podoživljanje in krepitev vtisov ter promocija narave in njenega varstva.

Prva publikacija o fosilih Dovžanove soteske je bila razprava Ernsta Schellwiena o brahiopodih leta 1900 (Schellwien, 1900). Med slovenskimi geologi je o fosilih pisal dr. Anton Ramovš v knjižici Okamneno življenje v tržiškem prostoru (Ramovš, 1980), v kateri so na poljuden način predstavljene tudi geološke zanimivosti Dovžanove soteske. Pozneje je trogkofelskim apnencem ter njihovim raziskovalcem in kamnitim izdelkom posvetil knjižico Barviti trogkofelski apnenc Dovžanove soteske (Ramovš, 2002).

O kamninah in fosilih sta omenjena geologa ter drugi paleontologi, ki so raziskovali kamnine in okamnine Dovžanove soteske, objavili več razprav v strokovnih publikacijah, ki so temelj za poznejše poljudne članke. Ob stoletnici predora leta 1995 so bile izdane razglednice z motivi soteske in predstavljena zgibanka, ki je bila pozneje večkrat dopolnjena, opremljena s kratko poljudno razlago o naravi in kulturni dediščini območja, z bogato slikovno opremo in prevodi v angleščino in nemščino. Leta 2001 sta bili izdani še tematski zgibanki Pomen gozdov (Pogačnik, 2001) in Kremenov konglomerat in življenje na njem (Šubic, 2001). Po vzpostavitvi celotne Razgledne učne poti ter dopolnitvijo geoloških in geomorfoloških vsebin na pojasnjevalnih tablah je bila izdana tudi publikacija Dovžanova soteska – geologija in površje (Novak in Mrak, 2013). S poljudnim jezikom, primernim za vsakega bralca, se v prvem delu sprehodimo od prazgodovine Karavank do razvoja in oblikovanja današnjega ozemlja. V drugem delu pa spoznavamo geološke zanimivosti, ki jih lahko vidimo na sprehodu po Razgledni učni poti ter o njih beremo na pojasnjevalnih tablah ob poti. Knjižica, ki ima tudi naravovarstveni uvod avtorice tega članka, je nastala po geoloških raziskavah spomenika za doktorsko delo geologa dr. Matevža Novaka in s pomočjo geografinke dr. Irene Mrak.

S knjižico v roki obiskovalci ob ogledu in po njem lahko spoznajo delček pestre geološke preteklosti Slovenije in spoznajo, da ni vse tako, kot se zdi na prvi pogled. Tudi to, da fosilni ostanek nekdanjega morja še ne pomeni, da je bilo na tem mestu nekoč morje. »Pravzaprav je bilo zelo drugače,« so napisali avtorji na zadnji strani.

6. IZZIVI ZA PRIHODNOST

Napovedovanje prihodnosti je tvegano opravilo. Po tem, ko sem kot začetnica v službi varstva narave napisala članek o soteski in načrtih za prihodnost, me je novinarka celo čez deset let poklicala glede realizacije napovedanih ureditev. No, nekaj se je le premaknilo v desetih letih. Soteska je ostala kljub posegom zaradi ujm, erozije, plazov, vetrolomov in žledolomov ter urejanja za ogledovanje in obiskovanje prijeten **naravni biser**. Tako so jo poimenovali leta 1988

v članku Da tujek ne pokvari naravnega bisera, ko so napovedali sprejem odloka o zavarovanju (Žlebir, 1988). Med bisere narave pa jo danes prištevajo tudi na Uradnem slovenskem turističnem informacijskem portalu www.slovenia.info. V prihodnje je zato za njeno nadaljnje ohranjanje nujno skrbno urejanje, tudi glede na veljavni OPPN. V pripravi pa so spremembe, ki se nanašajo predvsem na zaselek Na Jamah in ureditve obstoječih hiš. Na vstopnem delu se načrtuje postavitve manjšega informacijskega objekta s sanitarijami, v RIS Dolina posodobitev interpretacije geoloških zbirk, v kletnih prostorih ureditev priročnega geološkega laboratorija za izvedbo geoloških delavnic in na zelenici ob stavbi ureditev »brskališča« kamnin. V letu 2016 je predvidena rekonstrukcija lokalne ceste in ureditev opornega zida, oboje je tik pred cestnim predorom.

Za uspešno ohranjanje območja je nujno vzdrževanje obstoječega stanja spomenika, infrastrukture in izvajanje promocije varstva narave. Zato je ena izmed pomembnih nalog, ki jo ima občina še v načrtu, preveritev odloka o zavarovanju. Območje, urejeno za obiskovalce, pa nujno potrebuje upravljavca, zato je upravljavski načrt in upravljanje ena od pomembnejših prednostnih nalog.

Po ureditvah za obisk javnosti v zadnjih letih je bila povečana promocija soteske na spletnih straneh Občine Tržič, zaznali pa smo, da se s sotesko, njenim varstvom in promocijo vedno bolj identificirajo tudi domačini. Med drugim pripravljajo v času MINFOS-a Dolinske dneve s tematskimi razstavami v nekdanji gostilni, ki stoji ob RIS Dolina. H promociji naravnega spomenika in naravoslovnega turizma ter znanosti v širši javnosti se je v tem letu pridružila še OŠ Tržič. Pod okriljem Veleposlaništva ZDA in vodstvom strokovnjakov s področja geologije, geografije in biologije je izvedla dogodek **GeoBioBlitz**, fotografije in izkušnje pa delila na svetovnem spletu z učenci v ZDA, ki so v dogodke BioBlitz vključeni v ameriških narodnih parkih.

7. SUMMARY

The increase in the number of visitors to the Dovžan Gorge and the setting up of the Slovenian Geological Transversal in 1983 have resulted in the need to prepare the area for public tours. The preparations were first started by the then-active Tržič Association of Friends of Minerals and Fossils. For this purpose, the points of the Slovenian Geological Transversal were equipped with the first information boards. A cantilever bridge and a cantilever path were also foreseen in the narrowest part of the gorge. In the meantime, the Municipality of Tržič adopted the Decree on the protection of the area as a natural monument and the project plan. These documents served as basis for planning and arranging the area in a manner preserving the natural phenomena and preparing it for public tours. The first interventions focused on the local road and the roadside and the restoration of the tunnel. So as to facilitate the understanding of the territory's ground composition, a geological pillar was erected and the first information boards were put up upon the 100th anniversary of the tunnel. An educational trail followed and took place simultaneously with the arrangement of the cantilever bridges from 1995 until 2013. The exceptionally difficult positioning of thematic

trails for experiencing nature in the steep area full of ravines took place in several phases and erosion protection was installed so as to protect visitors from the falling stones and landslides. In 2013, the trails were connected to form an attractive scenic educational trail.

Information boards and other infrastructure for visitors were also thoroughly refurbished. The interpretive equipment is complemented by the Jamensnik flax and fruit drying house in Čadovlje, which showcases a part of what life used to be like for the residents of Dolina, and the RIS Dolina Exhibition and Education Centre in the immediate vicinity of the protected area. There are guided tours available to visitors as well as publications, multimedia aids and information from the website of the Municipality of Tržič, which currently manages the area. The extensive documents available from the archives of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation show that arranging the area for the local community and public tours, which has maintained all the characteristics of the natural monument and has also been accepted by the local residents, has taken a lot of time and financial resources, required the close cooperation of nature conservationists with the local community and other interested groups and experts from different fields, a lot of harmonisation and constant monitoring of the implemented work.

Today, the Dovžan Gorge has a new and fresh image and visitors find it to be a pleasant area for natural science tourism and relaxation. The maintenance and managing of the natural monument and RIS Dolina is currently handled by the Municipality of Tržič from its own budget and the municipality hopes that there will again be opportunities to apply for European funds. So as to make the stay even more pleasant and offer new adventures, the municipality wishes to set up a smaller informative facility at the entrance to the Gorge, update the collections at RIS Dolina and adopt a management plan and find a suitable manager for the area. Events such as the GeoBioBlitz raise awareness and promote biotic and geological diversity and the protection of the natural monument throughout the world.

8. VIRI

1. Baldaufet, M. (2002): Infrastruktura za doživljanje in spoznavanje narave. Smernice za inovativno načrtovanje. Triglavski narodni park.
2. Brnič, M. (1998): Razgledna učna pot Dovžanova soteska, PZR, št. proj. DS/98. AMFION. Ljubljana.
3. Buser, S. (1991): Vodnik po Slovenski geološki poti. Geološki zavod Ljubljana.
4. Durjava, D. in sod. (2012): IDZ Razgledna pot v najožjem delu Dovžanove soteske v občini Tržič. št. I-1/12. EHO projekt. Ljubljana.
5. Novak, M. (2007): Biostratigrafija mlajšega paleozoika Dovžanove soteske. Doktorska disertacija. Naravoslovno tehniška fakulteta. Ljubljana. 159 str.

6. Novak, M., I. Mrak (2013): Naravni spomenik Dovžanova soteska. Geologija in površje. Tržič.
7. Občina Tržič (1986): Konzolni hodnik v Dovžanovi soteski – geološka transversala, detalj.
8. Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu za območje naravnega spomenika z oznako 6 T1 Dolina – Dovžanova soteska. Ur. l. RS 30/2013.
9. Odlok o razglasitvi Dovžanove soteske za naravni spomenik. Ur. l. SRS 12/1988.
10. Perko, M.: Dovžanova soteska. Občina Tržič. Zgibanka.
11. Pogačnik, F. (2001): Pomen gozdov. Zgibanka. Zavod za gozdove Slovenije. KE Tržič. Občina Tržič.
12. Pravilnik o obliki in namestitvi oznak nepremičnih spomenikov in znamenitosti. Ur. l. SRS 33/1985.
13. Pravilnik o označevanju zavarovanih območij naravnih vrednot. Ur. l. RS 117/2002, 53/2005.
14. Ramovš, A. (2002): Barviti trogkofelski apnenec Dovžanove soteske: lepotni spev narave. Občina Tržič.
15. Ramovš, A. (1980): Po poteh okamnelega življenja v tržiškem prostoru. Tržič.
16. Schellwien, E. (1900): Die Fauna der Trogkofelschichten in den Karnischen Alpen und den Karawanken. Abh. Geol. Reichsanst. 16: 1-122.
17. Šter, J. (1988): Tehnika B Gorenjskega in Kokrškega odreda. Gorenjski tisk. Kranj.
18. Šubic, T. (2001): Kremenov konglomerat in življenje na njem. Zgibanka. Zavod RS za varstvo narave, OE Kranj. Občina Tržič.
19. Žlebir, D. Z. (1988): Da tujek ne pokvari naravnega bisera. Gorenjski glas. 25. 3. 1988. Kranj.
20. Ulčar, B. in sod. (1994): Ureditveni načrt Dovžanova soteska. Razvojni zavod Domžale, september 1994.